

Azok a hatvanas évek¹

(1966)

Tanulmányi szolgálathalasztás. „Édes Misikém! / Ezt a levelet kancsítás közben írtam, mert be van gyulladva a szemem. Itt küldök neked egy papírt, amit te kaptál. Nem tudom megnevezni, hogy mi az.” (A csabai városi pénzügyi osztály értesít, hogy a járási kiegészítő-parancsnokság tanulmányi szolgálathalasztásban részesített, emiatt ők elrendelték a honvédelmi járulék fizetési kötelezettség szüneteltetését.) „Fater kérdezte, hogy nekik miért nem írsz. Mondtam, hogy nincs pénzed bélyegre. Meg volt rémülve, hogy kellett neked Pestre menni, elkölteni a pénzed.” (Azt a húsz forintot.) „Jót röhögtem rajta. / Most persze nem tudom, hogy tényleg nincs semmire pénzed, vagy csak hülyéskedtéél. Ha tényleg nincs, akkor a következő levelemben küldök egy csomó bélyeget.” (Valóban nem volt.)

Gyulai (fél)disznó. „Van egy jó hírem a számodra. Nov. 7-én disznót vágunk.” Nyilván, hogy megüljük az oroszok nagy októberi ellenforradalmának évfordulóját. „Persze Gyulán! Tudod, már állatira unjuk, hogy reggel szalonna, kenyér, hagyma, délben szalonna, kenyér, hagyma, este szalonna, kenyér, hagyma és így tovább. No persze így sem lesz sok a kaja, apukáék gondoskodnak róla. A fele disznót biztos otthagyják apósáéknak... / Legújabb érdekesség: legalább 3 fiú akar velem járni. Sajnos egy sem érdekel. Olyan hülye szöveget tudnak levágni, hogy sokszor még ők sem hiszik el. / Különben valamelyik szombaton találkoztam Sass Atillával. Kérte a címedet... / Feri” (aki Pesten katona) „nagyon összehaverkodott... Jancsival. Teljesen összeillenek. Mind a kettő olyan nagy hantás. El tudom képzelni, hogy mekkorákat füllesztettek egymásnak!” (Feri öcsém 2016-ban, miközben már alig áll a lábán, arról regél, milyen szov-

SARUSI MIHÁLY (1944) író. Békéscsabán született, 2001-től Balatonalmádiban él. Két és fél évtizeden át az MTI tudósítója volt. Utóbbi művei: *Nyílik a savanyauborka-virág* (2018), *Igen, a haza* (2018), *Kisíratos 200 éve képekben* (2018).

1 Részlet a szerző *Életszomj* című, készülő levélregényéből.

jetellenes akciót hajtottak végre ekkoriban rádiófolderítő magyar honvédként...) (Mondom, ha a fele igaz, épp elég.) (Azt kérde, mikor fog megjelenni. Már amit írtam. Mondom, ha megérjük, vagy 20 év múlva. Húsz év?... csodálkozik. Mint-ha tudná, hogy pár hónap múlva már túl lesz árkon, bokron.) „Hiányzol az osztálytársaimnak. Nem tudják kivél levágotni a hajukat. Különösen Tündének. Tudod, annak a vékony, alacsony, helyes kislánynak.” Édes kis lelkeim... Nekem is hiányoztak.

Bözsí a Kortársról meg Béciről. „A leveledet és a Kortárstól a választ egyszerre kaptam meg.” (Sajnos az irodalmi szerkesztők leveleit többnyire tűzbe vetetem, nem őriztem meg őket, mert – pár kivételtől eltekintve – mind egy kaptafára íródott.) „Írhatsz Bécinek, biztos fog válaszolni. De biztos, hogy írj!!!” Béci? Ő is? Jó, de ki ő?

Faterékről a húgom. „Szombaton feltétlenül gyere, és feltétlenül hozd a bőröndöt is.” Szidja apánkat. „Mindig azt mondd, hogy ne foglalkozzak vele, hagyjam rájuk. Nem tudom...” Én 20, öcsém 18, a húgom viszont csak 14 éves, amikor árván maradunk. Mert az apja egyre inkább elhanyagolta. Az újasszonnyal kellett foglalkoznia, emellett a kislányára már nem maradt ideje. Ereje. Kedve. Csak nagyon sokára bocsátott meg neki – bocsátottunk meg apánknak. Azért, amit ellenünk elkövetett. „Különbén a mostohád azt mondta Arankáéknak, alig várják, hogy 18 éves legyek, mert el akarnak menni Gyulára lakni. / Alig várom, hogy békén hagyjanak. Mindig piszkálnak valamiért... Mert ő most terhes.” A bőröndöt biztosan vittem! Apámék meg... „Millió puszi: Erzsi.” Majd újabb levél a borítékban. „Pont ma írtam egy levelet neked, de még szerencse, hogy nem adtam föl a postán... / Apukáék csináltattak fényképet együtt. Állati, hogy milyen öregnek néz ki fater. Olyan ráncos az arca, mintha legalább 10 évvel öregebb lenne. A felesége meg avval a pufók képével úgy néz ki, mint egy túlhízott vénlány. Együtt meg úgy néznek ki, mint akik pont most indulnak megröhögtetni a cirkuszi nézőközönséget. Mostohádnak hurkakontya van a képen. / Na persze nem izgat az egész... / Borzasztó rossz hatással vagy rám!” Sajnos.

Bözsí Szajolban. Azzal kezdi, hogy járt tőlem hazafelé tartva. „Borzalmas éjszaka volt Szajolban. ½ 1-től ½ 5-ig kellett poshadnom az állomáson. Majdnem 2 órát késett a vonat. Borzasztóan ki voltam készülve. ¼ 6 helyett ½ 8-ra értem haza. Hazamentem és lefeküdtem... Annyi erővel nyugodtan Debrecenben aludhattam volna, és csak reggel jövök haza... / Szajolban az állomáson megismerkedtem egy fiúval. Még szerencse, hogy éjszaka nincs szolgálat az anyakönyvvezetőnél, mert az a hülye képes lett volna azonnal feleségül venni. Én már csak kabaréból is hozzamentem volna. Igaz, hogy sok mindent összehazudtam neki, pl. hogy tanítóképzőbe járok stb., de ez nem lényeges. Jó közmondás az, hogy amelyik kutya ugat, az nem harap. Ezért nem érdekel. Nem mint-

ha férjhez akarnék menni, de az ilyen srácoknak nem hiszek. / Faterék ma vágta disznót, nem mentem át Gyulára, mert Feriék is átmentek, és nem akarok velük lenni... Nem vagy már beteg? Nagyon vigyázz, hogy mit eszel, nehogy a gyomrod is kikészüljön." Ekkor történt velem, hogy bevágtam a vacsorához egy kis üveg savanyított cseresznyepaprikát és véres lett tőle az árnyékszék. Halálra rémültem, de az orvos megnyugtatót, csak megzavarta a paprika a beleimet. „Mindig a legfrissebb kaját egyed. Minden nap egyél meleget, és sok tejet vagy vegyes dolgot egyél... / Ja, és boldog újévet kívánok. Valamivel jobbat, mint az ez évi.”

Pikó M. Pikó barátom írja Csabáról a Blaháné 13-ba, Debrecenbe: leszerelt, és meglepődve hallotta a húgomtól, hogy újra deák lettem. Nem könnyű alkalmazkodnia a polgári élethez; a katonaviseltnék illik felnőttként viselkednie – igyekszik. Ennek ellenére „szombaton társaságban kissé zaftosan fejeztem ki magam, és igencsak ámult a közönség. Képzeld el, mennyire kínos volt szabadkozni, hogy 'bocsánat, de katona voltam'. Majd csak kialakul valahogy." Pikó barátom, a Vajda uccából, nyomdász lett, mégpedig kiváló szakember. Valahogy így alakult. Apukája 1956 végén fenéken rugdosta az öcsémet, akit tetten ért komcsi plakátok tépkedése közepette. A forradalom napjaiban meg az anyukája rám bízta a fiát, hogy siessünk haza, ha baj van. Ha szidják a kommunistákat. (Szidták.) (Szidtuk!) Jó pajtás volt.

Miska Debrecenbe. Orvostanhallgató Miska-cimbora ezúttal már Debrecenbe, a Blaháné uccai diákszállóra ír Miska barátjának. Meglep alaposan, s egyben utólag meg is magyarázza, miért szakadt meg köztünk minden. Volt, nincs. Vége! „Kedves Barátom! / Ahogy kiveszem soraidból, ott egy egzisztencialista társulat vesz körül Téged. Hát igen, meg kell szoknod a harcot, nem lényeges... Azt hiszik, hogy úgy lehet élni, mint A. Camus vagy F. Sagan könyveiben megírta, hisz ezek az egzisztencializmus hirdetői. Mondd meg nekik, hogy ne biflázzák be a filozófiát, hanem tanulmányozzák a dialektikus materializmust vagy a marxizmust és leninizmust. Na, nem muszáj nekik mindjárt transzba esni, nem olyan nehéz az. Viszont azt a hibát fogják találni benne, hogy ezt nem lehet magolni, hanem csak megérteni, másképp nem megy. / Ami azt a vezércikket illeti, esetleges tanácsadással szolgálnák, illetve ajánlanák egy-két dolgok. 'A szocialista hazafiság követelményei napjainkban', 'Népszabadság' 66. 03. 24-i szám Komócsin Zoltán beszéde alapján. 'Ízlés és világnézet' a 'Társadalmi Szemle' 1966. június (6. szám) Szabó György cikke a 45. oldalon. Vagy napjainkban még mindig hat az irredentizmus, ezt kifigurázni. Vagy pedig a lap jellegétől függően aktuális problémát boncolgatni. Például itt van a ma emberére oly jellemző közöny..." És majd ő megmossa, ha meglátogat, a barátaim fejét. Elvi síkon. (Netán a *Kelet* 67 című diáklapban.)

Szegény cimbora. Alaposan eltévedt. Mi nem lett az eminens diákból! A proletárdiktatúra javán. (Mintha KISz- vagy párttitkár, netán titkosrendőr beszél-

ne belőle.) Nekünk arra volt jó a marxizmus és leninizmus, hogy legyen mitől elrugaszkodnunk, ők pedig... belefelladtak.

Utoljára Csabán a temetőnél találkoztunk, az 1990-es években valamikor. Édesanyám sírját tettem volna rendbe. A Körös-partról nem tudtam a sírkert elé kanyarodni, mert a kápolna környékét és a bejáratot tömeg lepte el, a kerítésen innen kocsik tömege. Még ha lenne is hely valahol leállni, motorom zajával zavarom a szertartást. Ott álltam, majd némi csodálkozás és várakozás után visszahajtottam a városba. Utóbb megtudtam, Miskát temették. Kocsimat látva azt hitték, megjött a papunk, akire jó ideje vártak. Ugyanis plébánosunk elaludt, s hosszas hiábavaló várakozás után Miska anyukája a plébániára zavarta az őskommunista apukát, aki káromkodva rángatta ki atyánkat az ágyából, s tartatták meg így jókora késéssel a temetést. Több ismerős arc villant rám a ravatal mellől. Egykori munkásörök, pártmunkások, rendőrök, politikai nyomozók... Hogy elijesszenek a temetésnek még a környékéről is.) (Ha tudtam volna, hogy kit temetnek, csak odamentem volna.)

Pali dr. K. M. rímfaragó professzornak. A Blahánéba címzi dr. professzorságunknak, „aki zugfirkász...”; honnét vette?! Volt min nevetni a deákotthonban... Utazásairól regél. „Kedves Rímfaragó Barátom! / ... A legérdekesebb, mondanom sem kell, a keszthelyi kiruccanásom volt. Hát ez a Janega valóban nőszülni óhajt... Neki elég a lumpolásból, a nők utáni rohangálásból. Család kell neki, és pénz. Hát nem szép! Igaza van. / Lehet, hogy én is hamarosan példáját követem. Igaz, jócskán visszatart az a tény, hogy ezáltal 10 liter bor-számla terheli tárcámat.” Abban egyeztünk meg, hogy aki hamarabb nőszül, állja a ceppet?! „Mindenesetre János is elhullott sorainkból. Mihály, ideje cselekednünk. Igaz, Te nagyon csendes vagy, ki tudja, mily tettekkel lépsz hamarosan színre. / Még Janegánál tartva, igazán írhatnál neki...” Még hogy írtam, meg is látogattam. A menyasszonya nem igazán örült nekem. Stoppos vagány emlékezteti vőlegényét a szabad életre... Az hiányzik! (Utóbb kiderült, valóban a párja tudott lenni. Szép gyermekeik lettek. S Janega ügyesen gazdálkodott a tudásával, kapcsolataival a rendszerváltozás után is: vállalkozóként boldogult. Igaz, megkecserekedve. Mert elbukott álmai álma, a szocialista nagytáblás gazdálkodás. Hogy idő előtt maga is távozzon.)

„Nagyon örültem önbizalomtól és becsvágytól duzzadó levelednek.” Mert, szerencsére, néha az is volt. (Másképp hogy sikerült volna...) Amúgy pedig „...kitűnően érzem magam. Életoptimizmusom és főleg tanulási vágyam... eddig sosem tapasztalt méreteket ölt. Én csodálkozom.” Ami közös volt bennünk: a tanulásvágy! Tudni. Minél többet. „Kissé hasonló helyzetben, mint Te, amikor dolgoztál, azzal az óriási különbséggel, hogy amit teszek, azt jórészt örömmel csinálom.” Ami különbség majdnem végig megmaradt... Magunk kényszerből, nem jó kedvünkben végeztük egy életen át a kenyérkereső foglalkozás által ránk mérteket. Ellenben Pál szerette a munkáját. Sikerült az összhangot meglelni. Álmodok, valóság... Kevesünknek jött be. „A hasonlóság még

az, hogy nőikkel abszolút nem foglalkozom. Három hete egy nőt nem csókoltam meg. Komolyan.” Borzalom anyja, ne hagyj el! Én is, amikor nekiveselkedtem jól érettségizni, rá nem néztem egy fruskára sem... hónapokig. Hogy aztán. (Hagyjuk.) (Lapozzuk.) „A hivatalban már megőrülnek sokszor, annyira közbömbösen viseltetek irántuk. Valami hasonló játékoság szállta meg őket, mint a Te volt fodrász kollegináidat. Állandóan idegesítenek, cirógnak, teljesen félreérthető dolgokkal traktálnak. Én viszont szilárd vagyok. Szinte élvezem a sztorit. De egyszer lehet, hogy megtörök, és mindenkit sorra veszek. Ott benn. Az lenne nagy hecc. Egyik-másik le is feküdne, az zicher (no, nem benn), de hát hova a francba vigyem őket. Nagynéném örökre elzavarna.” Ez az, hol, hol? Valóban, hol, ó hol... „Úgyhogy inkább önmegtartóztatás.” Ami kimondottan veszélyes. Ebben a korban?! „Legalábbis egy ideig. / Erzszi” (a medika) „is zaklat ismét, de tudod, mi van. Egyszerűen nem érdekel. / Vagy adja magát, vagy kimondottan jó nő legyen az illető.” Ez az, adja vagy nem adja. „Apropó, Szilveszter. Mi a terved ezzel kapcsolatban? / Írj. Csókol / Pál.”

Úszunk, vagy mégsem. Karácsony hava 6-án kelt a Tengerhajózás azon levele, mely ebből áll: „Kérésére felvételi kérelmét tárgytalannak tekintjük. Mellékelte: 1 db gimnáziumi érettségi bizonyítvány másolata.” A levél címzettje ekkor már megint a debreceni Blaháné uccai diákotthon lakója. Azaz... meggondoltuk magunk! Tán mégis jobb lenne befejezni a főiskolát, hogy legyen valami végzettsége az embernek, ami miatt már emberszámba vehetnek. Hogy majd aztán, ha úgy gondoljuk, még mindig nekivághassak...

Nekinek neki, de. 1970-ben, már okleveles népművelő-könyvtárosként fél évet bírtam ki a Dunán, tengerészként. Hamar kiderült, hogy nem nekünk való. Advent eleji jeges zuhany a Dunán, tüdőgyulladás, haza, Csabára, s már nem is megyünk vissza. Volt - már megint - némi ugra, bugra.

Böksi, egyedül. El akarják vágni oroszból. Apuka kitér a hitéből, ha megtudja, s vége a Balassába járásnak, mert szerinte a tánc miatt nem tanul. Hollandiába, a Dunántúlra, Görögországba készülnek. „Vagy menjek el dolgozni? Pl. kozmetikus tanulónak? Tudod, ahol most építik azokat az új házakat a Szabadság téren, ott nyílik új fodrászüzlet. Oda talán felvennének... / Südyné azt mondta, hogy nincs olyan isten, amely átsegítene a harmadikos oroszra. / Ha most elkezdeném tanulni az orosz elölről, ami rengeteg időt venne igénybe, akkor pedig másból húznának el, mert nem lenne időm mást tanulni. Nagyon sürgős választ várok. / Képzeld, milyen marha vagyok. Mára elkezdtem számolgatni, hogy mennyi orvosságom van itthon. Nem sok híja volt, hogy be nem szedtem. Annyira hiányzik anyuka, vele úgy meg tudtam mindent beszélni. Faterral nem lehet normálisan beszélni. / Utálok mindent és mindenkit. Egyedül az tartja bennem a lelket, hogy a Balassiba járok, és tudok a próbáknak és az előadásoknak örülni... Misi! Sürgős választ várok! / Millió puszi: húgod.”

Húgom, húgom. Tizenhat éves gyönyörű kislány... De hát az anyja. Anyuka! Még Veszprémbe is többnyire vele álmodtam. Rendre elém jött. Hogy fájt ez nekünk! Tenger könny sem mosta el a fájdalmunk. Legföljebb enyhítette. Segíteni... hogy tudtam volna? Valamit írhattam neki; de hogy mit?... Valóban levelezőn fejezte be a gimit. Már fodrászként. A tánc pedig egy életre szól, utóbb már ebből él (néptáncoktatóként, majd főiskolát végezve tánctanárként, együttesvezetőként), s a fiából táncművészt nevelt. Nem könnyű. Mert egyedül. Egyedül. Csak mi voltunk – annyira, amennyire – egymás mellett.

Bözszi: letojni az egészet? „Azt hiszem, hogy most már beletörődtem. Muszáj átvenni a stílusodat, és letojni az egészet.” (Tehettünk mást?) Egy hónapig Hollandiában lesz a Balassival. Hága és a tengerpart. Ha ügyes, a nyáron Görögország. „24-én este megyek Romániába.” (Azaz Kisiratosra, a családhoz. nagyszüleinkhez.) „Muszáj elmenni. Olyan régen voltam. Csak egy hétig leszünk.”

1967

Bözszi a helyzetről. „Írtál már Bandinak, a barátaidnak, de a húgodnak nem vagy képes írni. / Különbben most betegállományban vagyok, már 2 napja nem voltam suliban. Állatira meg vagyok fázva, lázas vagyok és borzasztóan köhögök... / Mostohaanyánk Gyulán várja a kölykét, és így fater minden nap átjár hozzá. Állati jó, hogy egyedül vagyok. Persze fater egészen más, hogy a 'felesége' nincs velünk. Hétfőn du. itthon volt. Egész normálisan el lehetett vele társalogni. Ilyenkor látszik, hogy mennyire az 'újasszony' hatása alatt van.” Apánkra a feleségei (2., 3., 4. /s készült az 5.-re/) valóban hatással voltak, sőt, meghatározták a viselkedését – ami természetesen nem csoda. (Az első jó hatással, a többi...)

Kati első levele. Kati leveleit fél évszázad múltán olvasgatva jövök rá, amit akkor nem éreztem, nem akartam észrevenni, nem vettem komolyan? Hogy szerelmes volt belém. Sőt, az addigi lányok közül ő vallotta meg ezt a legnyíltabban. És legkitartóbban. Az utolsó levelét Veszprémbe 1971-ben írta; akkor már házas, hív, keressen meg Pesten, amikor a férje nincs otthon. Mert változatlanul csak engem szeret! Elképesztő. „Azt az utolsó éjszakát nem tudom elfeledni, no persze a többit sem... Sikerült felcsigáznod az érdeklődésem, de ne félj, nem fogom mással csillapítani, ennyire nem vagyok türelmetlen.” A csabai könyvtárban tanultam, ő is vizsgára készült. Addig méregettük egymást, míg mellé nem ültem. A végén meghívtam, tanuljunk együtt! Vihetek fogkefét? – kérdezte. Aztán beköltözött hozzánk. (Én nem egészen így gondoltam.) „...elég nehezen pihentem ki a 'mézes napok' fáradozásait... Leteszem a fejem és már alszom is, pedig ez nem jó dolog (a terhesség egyik előjele az aluszékonyság, elég terhes vagyok – nem terhelt!!! –, gondterhes, vészterhes és végzetterhes).” Jóval ijeszt-

get. „A vándorlásoddal kapcsolatban csak annyit, hogy uralkodj magadon. Ha elcsatangolsz valahová, 'csillapítani' fogom magam... / Nem mész sehova, hanem maradsz a fenekeden és kész – tanulj... Semmi különös újság nincs, csak az, hogy tegnap hánytam, meg most is hányingerem van. Én nyugodt vagyok, légy Te is az!!” Egészen megnyugtatót.

Kati: hiányzol! Nagyon hiányzom neki, írja, s hogy „...szeretném, ha itt lennél. Úgy érzem, ha itt ülnél mellettem, még a 'Köpködő'-det is végig tudnám olvasni – bocs, ez van –, feltéve, ha ilyen helyzetben hagynál olvasni!” Köpködő? Nyilván az ANTI-WERTHERem, amit utóbb a feleségem is szívből utál. (L. NÉGY KICSI MÉRGES AVANTGARD.) „Milyen helyzetben? – félig ülő, félig fekvő, a bal könyökömön (csupa ő) támaszkodom. S várom, hogy kiegyenesítsd a karom – minden hiába. Más témát, mert kezd remegni a 'bensőm', de főleg kívül. ....../ Lapozzunk...” Lapoztunk. Majd leírja, milyen volt az SzTK-rendelés.

Pali Ginsbergéről. Ginsberg a Gangesban fürdés után... Fényképkivágás egy lapból, ami kihullik a levélből. „Édes egy komám! / Még mindig kedves szülővárosunk falai között töltöm időmet, szerencsére nem is haszontalanul – így innen írom e pár sort is.” Odahaza, az Arany uccában segít anyjának az udvar és a kert rendbetételében. Meg persze szétnéz a városban, ne adj, isten a lányok körében. „Egy kedves, büszke keblű, szolid, de mély tekintetű hölgyismerősömtől kapott amerikai magazinban találtam ezt a kissé meghökkentő képet Ginsberg barátunkról, így frissibe el is küldöm... / Szóval ott is járt. A lapban különben hosszú cikk van róla, most fordítgatom, meg egy új verse, amely Kansas Cityben íródott, háborúellenes, és olyan, mint egy protest-song. A cikk írója állandóan Whitmannhez és Mózeshez hasonlítja, no persze külsőleg ítélve. Állítólag Prágában is járt, és óriási sikere volt a fiatalság körében. Hozzánk is jöhetne.” Ekkoriban kaptam Palitól azt a latin-amerikai falragaszt, amely arra biztat: NE HÁBORÚZZ, SZERETKEZZ! No la guerra, hacer el amor! „Azt hiszem, ezt az oldalt a hölgyeknek szentelhetem, vagy legalábbis részben. / Hát szóval szeretem őket, imádom őket stb. Ez az igazság. Ezzel nap mint nap számolnom kell. Fantasztikus.” Az, az volt, az marad. „A minap is ülök meg gitározok Székéknél” (csabai lányikernél), „amikor betódul az ajtón néhány roppant csinos, fiatalos, kedves nőszemély”. Mert hogy roppant csinosak, fiatalok, kedvesek, sőt, nőneműek voltak! „Közöttük közös könyvtárbeli ismerősünk.” A Körösparti könyvtár erre is jó volt! „Mondanom sem kell, majd megőrültem. Ez kell vagy kellene, barátocskám!” Miközben ott lenne a két szöszke bombázó; jönnek ezek, a többiek... „Persze nem is izgatlak, neked tanulnod is kell, és nem utolsósorban könyvtár-népnevelned.” Ajaj. Ajvé! Mi az, hogy. Nyilván azt válaszoltam: tedd le a gitárod, és nézz a körműkre!

Bözszi, olvashatatlan leveleidre. Idegállapotom fejezhetette ki, hogy olvashatatlan az írásom? Zaklatottságomé. Bizonytalanságom. Kutya nehéz helyzetemé. (Hogy

mondta Körmendi Lajos, hogy érezte magát? Mint kutya a kútban.) „Édes Misikém! / Nagyon megörültem levelednek. Sajnos, amit kb. 2 hete írtál, nem kaptam meg.” (KGB?) „...mindenesetre sem Aranka, sem fater nem tudja elolvasni a leveledet. Velem olvastatják el. Pokoli olvashatatlanul írsz szerintük. Arankáék azt mondják, hogy biztos azért írsz ilyen csúnyán, mert ki vagy mérülve idegileg. Mondtam, hogy ez családi örökség. / Különben lehet, hogy ősz-től női figaró leszek. Unom a sok marha-paraszt tanárt. Máshol nincs hely, hogy ipari tanulónak felvegyenek. Valamivel jobb a fodrásznak abból a szempontból, mert fél napja szabad... / Azért egy kicsit el vagyok kenődve...” A harmadikat befejezve marad ki a gimnáziumból. Nem ért szót a tanáraival. Osztálytársai 50 év múlva is barátnői, szeretik. „Most tudtam meg, hogy mostohánkknak lánya van. Fater borzasztó boldog... / Röhögtem volna, ha ikrei születnek. Sőt, 5 vagy 6-os ikrei!...” Az ő írása szépen olvasható. Miközben. (Épp oly egyedül van, mint én.) (Ő Csabán, én Debrecenben.) (Ahol éppen lehetünk?)

Apámtól a diákokthoz. Nehezen olvasható ákombákom betűivel. Milyen öröm... látni. „Édes Mihálykám! / A leveledet megkaptuk, már nagyon vártuk.” (Kivártam e levél megírásával?) „Nem tudtuk elképzelni, hogy mi van veled. / Mi jól vagyunk, most már teljesen, mert 23-án megszületett a kisleányunk, illetve a kis húgod. A kis hugi nagyon szép. Anyukáját nagyon megkínozta, 4,05 kilóval született. / Erzsike nagyon el van tőle ragadtatva. A keresztelő húsvétkor lesz, várunk haza. Jó bulit csinálunk, kaja, pia stb. Tudod, régen hogy szoktuk.” (Bözsi húgom születésekor, 1950 nyarán apám örömeiben disznót vágott, és anynyi vendéget hívott, hogy alig maradt a kocából valami másnapra.) „A nyereségedet csak te veheted fel, éppen ezért postán a címedre küldi a KTSz.” (Akármilyen kicsi volt a szövetkezeti tagnak járó évi nyereség, hogyne jött volna jól az üres zsebbel Debrecenben ténfergő deáknak!) „Kis szivikém, írdál sűrűbben, és ha megkapod a pénzt, nehogy itálra költsd. / Elfelejtettem megkérdezni, hogy mennyi a pénz. / Választ várva millió puszi Apukád...” Édös jó istenkénk. Hogy másodjára kerül kezembe e levél, már Ildikó is nyugdíjas. Mi meg... mi-ben nem mesterkedünk?! Földézni: amit hogy lehetne?

Kati az író férjéről. Édes, Egyetlen, Drága Misikémnek szólít, s mit nem ír le: „Ha én nem, akkor Te szerzel nekem örömet – ui. azt írtad, nem akarsz kivágnatni Magad a suliból. Ez nagyon helyes.” Így volt. Hol menni, hol maradni akartam. Mehetnékem volt, de tudtam, hogy valamiféle felsőtanodai oklevél nélkül seholy sem fogadnak el. Majd egész jópofa hangot üt meg; hogy örültem-e neki, nem tudom. „Nincs szándékomban szemtelennek lenni, mikor a következő sorokat írom, csak a hecc kedvéért – feleség, leendő feleségként akarsz a kis szobádba vinni, vagy pedig ruhatárosnak? Ezt feltétlen tisztázni kell. / Hogy miért? Mert ha ruhatáros leszek, minden darab után 1 Ft esetleg 2 Ft (ha nagyobb darab), ha pedig spórolni akarsz, elveszel feleségül – s megmarad 1 Ft-od. / (Viccek nem rossz!)” Annak nem. „Különben egyformák vagytok Ti a drága öcséddel. (Ő

üldözési, Te pedig kóválygási mániában szenvedsz.)” Jól megkaptuk... Majd azon rágódik, mit jelent neki férjhez menni, netán hogy a feleségem legyen. Azé, akinek határozott elképzelései vannak. „Ahhoz...”, hogy valaki író, mégpedig jó író legyen, nagyon sok mindent meg kell ismerni – tehát a Te szavaddal élve, sokat kell csatangolni; én pedig nem venném jó néven, hogy a mézes évekből csak mézes órák jussanak, igaz, azok akkor édesebbek; de ne feledd, hogy a túl édes émelyít!” Jó szagú Úristen. Miska, mibe keveredtél? Mert választásra készlet: vagy, vagy. Ami: hogy menne? 23 évemmel... Ahhoz még gyerek vagyok. Másra érett, de erre nem. „...pedig ...nagyon szeretem a mézet!” Nem is rossz.

Ajaj! Írás, család. Korai lenne még az összhang? Ha egyáltalán lehet. (Szerintem – mindig ebben bízom! – igenis lehetséges.) Csak. Csavargás? Amikor matrónak mentem, diákkori szerelmem, Marika végleg lemondott rólam. Szomorúan búcsúzott: „Élvezd a világ minden szépségét...” Mert itthon szeretett volna tartani. A szoknyája mellett. Akkor... az ő férje lettem volna. Csak ugye. ‘Hívott az út.’ Az igazság? Az élet.

Pali a bajodról. Épp ez hiányzott... „Jó napot, szerelmi-bajos barátom! / Köszönettel nyugtázom néhány héttel ezelőtt írt, bajodtól hemzsegeő leveledet. / Őszinte részvétem, és tény, hogy ebben még, hangsúlyozom, még néhány mérfölddel mögötted kullogok, de elképzelhető, hogy hamarosan sorsodra jutok. Barátom, fantasztikus!!! Óriási sikerem van újabban a nőknél. A vállalatnál legalább 5 nő van, aki örülne, hogy jól elkapnám, alig bírok ellenállni. Egyszer-kétszer nem is bírtam. Nagyon megfutott most. Úgy látszik, mindenki érzi a tavaszt.” Meg hogy 23 évesek vagyunk. „Persze hírnevemre vigyáznom kell. / Barátom, mikor jössz fel Pestre? De úgy örökre. Nagy bohémkodásokat csapnánk. / ...most szombat-vasárnap-hétfőn otthon tartózkodtam. A hűgomnak most volt a ballagása. A legjobb hecc vasárnapról hétfőre virradóra történt velem. Vasárnap este véletlenül bementem a Halászcárdába, és ott találkoztam általad is jól ismert Jani bátyámmal. Majdnem részeg volt már. Attól kezdve reggel 5 h-ig nem szabadultam tőle. Halász, Csaba, Csaba presszó, végül a Kishajó következett, sok-sok itallal, közben ilyen szövegeket hintett: ‘Olyan orrod van, mint Mátyás királynak’, vagy olyan, mint Erhardnak. Ezt mondta mindenkinek, különösen a pincéreknek. ... A legjobb akkor következett, amikor 1/2 5-kor kidobtak bennünket a Hajóból. Ugyanis ekkor el akart csalni a kedveséhez, amiről alig tudtam lebeszélni... / Tudass egészségi állapotodról...” Halász, Csaba, Sarki (Csaba) presszó, Kishajó... Egyik jobb, mint a másik. A kidobás is ismert. Jani bácsi nem különben. Nagy-Csaba ez időben legismertebb éccakai iparos mesterei a csapszékekben... Mese, mese, meskete! Aki a cigánytól Kodályt kért. (– Hát melyiket, kérem alássan? – Amelyik így kezdődik: Tara-ram, taram, tirararam... Pi-pam!) (Követni nem tudtuk.)

Kati válaszol. Hogy mit ért volna nekem akkor a házasság. „Édes Kicsi Idétlenkém! – bocs Misikém! – Semmi bocs! – Szeretlek!! / Még erősen zsong a fejem

a leveledtől. Értem és mégis nehéz követni. Annyi erő, lendület és élni akarás van Benned, hogy vétek lenne megzabolázni olyannal, mint 'házasság'. Meggyőztél, valóban ósdi dolog, ill. nem ósdi, csak 'régí' formáság a házasságkötés." Legalább így nemet mondtam. De ő ott folytatja, ahol abbahagyta. „Bíráljuk a 'régit', s csak azt mentjük át, amit érdemes, ami jó. A házasság is ilyen 'régí jó'. / Most úgy tűnik, én kérlek ill. unszollak, hogy tégy félre mindent" (jól megjártam volna, ha hallgatok rá!), „s légy férj. Igen, légy férj, apuka – de mindamellett ne szűnj meg látni, csodálni a világot és törekedni a megismerésére. Félsz?! Mitől és kitől?! Hogy nem leszel szabad? Miért? Nem bilincset húzol az ujjadra, hanem gyűrűt. Szerinted a házassággal lezárul minden? A házásoknak már csak emlékeik lehetnek, élményeik (újak) nem?! Együtt, közösen – így szebb is, nem? – Egyedül sétálni, moziba menni utálok." Ezért vettelek volna el. „A jót hamar meg lehet szokni. – Melletted aludtam el, melletted ébredtem, s ez olyan jó volt. Sokkal biztonságosabb érzés, mint egyedül feküdni, kelni." Hosszan idézem? De tanulságos. Ki mit érez. Mít éreztünk... húszévesen. Akörül. „Úgy mellékesen, bizonyára szívesen vennéd, ha 1-2-szer más mosná ki az inged." Ez az, ing. Gatyá! (Meg a szívünk.)

Bözsi a kishúgunkról, meg a Szu-ról. Vasárnap lesz a keresztelő. Lesz frankó kaja, pia. „Ha hazajössz, te is berúghatsz." Nem rúgtunk be. El se tudtunk menni. Miből? Útiköltségre hogy futotta volna. (Az ösztöndíj épp hogy elég diákoththoni ellátásra, tankönyvre, tanszerre.) „Tegnap hazajött..." (mostohád a leányával). „Olyan furcsa, hogy egy bőgő kisgyerek van a lakásban... / Ma mondták az osztálytársaim, hogy voltak S.-nénél. Feljött a szó az osztályról, és mondták, hogy az orosz miatt ki fogok maradni év végén... / S.-né elkezdett bőgni, és hogy mennyire sajnál, és hogy borzasztóan bánja, hogy megvágott... / Tudod, volt egy osztályfőnöki óra, és mindenkinek kellett különböző kérdésekre felelni. Pl. mi a véleménye az egyházzal, szereti-e a Szovjetuniót, és hasonló egyéb kérdések. Persze névtelen papírra kellett írni. / A mi osztályunkból állati nyílt kártyákkal írta meg mindenki a véleményét. Az egész tanári kar el volt hülve, hogy milyen dolgokat írtunk. Azt mondták, hogy hiába, a mi osztályunk a legjobb képességű. Persze én is olyan dolgokat írtam, hogy én is csak csodálkoztam rajta." Elszólták magukat. Azaz hogy: kinyitották a zsilipet. Azt hitték, szabad. Megtehetik. S nocsak, a tanárok nem hívtak rendőrt. Mégsem lehetett olyan rossz iskola a miénk? Alkalmatlan tanárral épp eléggel találkozhattál – bárhol.

Kati: fedezz föl megint valami újat! Beteg, Pesten van, édesanyja ápolja, oda ne írjak levelet. Szeret, hiányzom stb. Majd végül: „Írj hamar! Úgy szeretnék már látni – no meg érezni is –, de ez a másodlagos, amiért hiányzol. Hátha felfedeztél megint valami újat, amit olyan lelkesedéssel adsz elő, hogy engem is magaddal ragadsz, s elfelejtem, hogy havi 1000 Ft-ból kell kijönnöm." Ahogy sokunk-

nak valami hasonló semmiből. (A jövődöbelim pár év múlva havi 800-ból igyekszik – albérletet fizetve – nem éhen halni.)

Születésnapomra. Unokahúgom, a Corvin 7.-ből, a húga nevében is: „Kedves Misike! / Születésnapod alkalmából sok puszit küldök. De hogyha megint írsz, igyekezzél szebben írni, mert egy szót se tudtunk kiolvasni. Üdvözetemet küldöm: Ari és Anna. / Ne haragudj, nem azért írtam, hogy sértegesselek. Mi jól vagyunk, te hogy vagy? Választ várok.” Az anyjuk, nagynéném küldi az általam kért orvosságok (köhögéscsillapító és C vitamin)vényét.

Földjáraadékosak vagyunk! Kisgazda őseinktől jött... A legjobbkor. „Van egy jó hírem a számodra. Kaptunk 82 Ft-ot fejenként mind a hárman a tsz-től, földjáraadékot... Állati jól jött.” (A kényszerűségből beadott föld után. Amit elrabolt tőlünk a komcsi banda, Moszkvából gyüvet.) Panaszkodik az iskolára, az orosz-tanulásra. „Különben állati jól érzem magam. Nagyon jó kedvem van. Nincs rá okom, de most ilyen a hangulatom.” Tavasz, tavasz... Meg földjáraadék... Ilyen kevés elég hozzá? „Tegnap fater egy kolbászt hiányolt a kamrából. Nem te vitted el? Nem mintha baj lenne, csak fater cirkuszolt mamáékkal, hogy biztos ők vitték el. / Mindig van valami baja. Pont olyan, mint az öreg volt.” (A volt háztulajdonos.) „Megszámol mindent, nehogy ellopja valaki.” (Az öreg Szilasi kötött belénk mindenért.) (Ha megöregszünk, mi is meghülyülünk?) „...tele vagyok pénzzel...” Tele, pénzzel. $200+82=300$ ... – írja. Tele, mi!

Kati: szakítunk, vagy sem? „Édes Misikém! – csak az enyém?!...” Valóban nagy kérdés volt. Gondjai vannak a sportkörrel, a sulival, a munkahelyével, ráadásul éppen gyógyulóban. Miközben: engem szeret. Hogy az is eszébe jusson, tán jobb lenne szakítani. Miért? A régi nóta. Felőle nézvéen: „Te VILÁGOT akarsz látni, egyedül, olykor velem; én pedig otthont akarok és egy édes pici babát, de élőt!!! Hát ez van.” Ez volt. „Maradj a fenekeden és tanulj!!!” Nem volt könnyű. „A bolgár tengerpartról majd várom a leveled, vagy egy szép képeslappal megörvendezettetsz... Misikém! Nekem ez nem elég! Vagy velem leszel mindig, vagy pedig... kár tovább haladni ezen a vágányon. Keresünk egy kitérőt, ott leblokkolok, te pedig száguldj tovább, és ismerkedj a Világgal meg az Emberekkel.” Így történt. „Ahol én élek, az egy kisebb világ, kisebb emberekkel, de boldogabbak, mint az Emberek! Én abba a kis világba szeretném összegyűjteni a Nagyvilág minden boldogságát, s Te ez elől menekülsz vagy legalábbis más-ként akarod érteni.” Szó szerint. „Értsd meg, hogy gyereket – egy édes pici tündért – akarok.” Azt kívántam neki, sikerüljön.

Kati bevallja. Nemrég tudhatta meg, hogy jártam vele. Nyilván igen goromba levelet küldtem neki. „Mihály! / Megkaptam a leveled, kb. fél órája, hogy elolvastam. Köszönöm. / Ne ijedj meg, nem halálos a betegség, amit tőlem kaptál

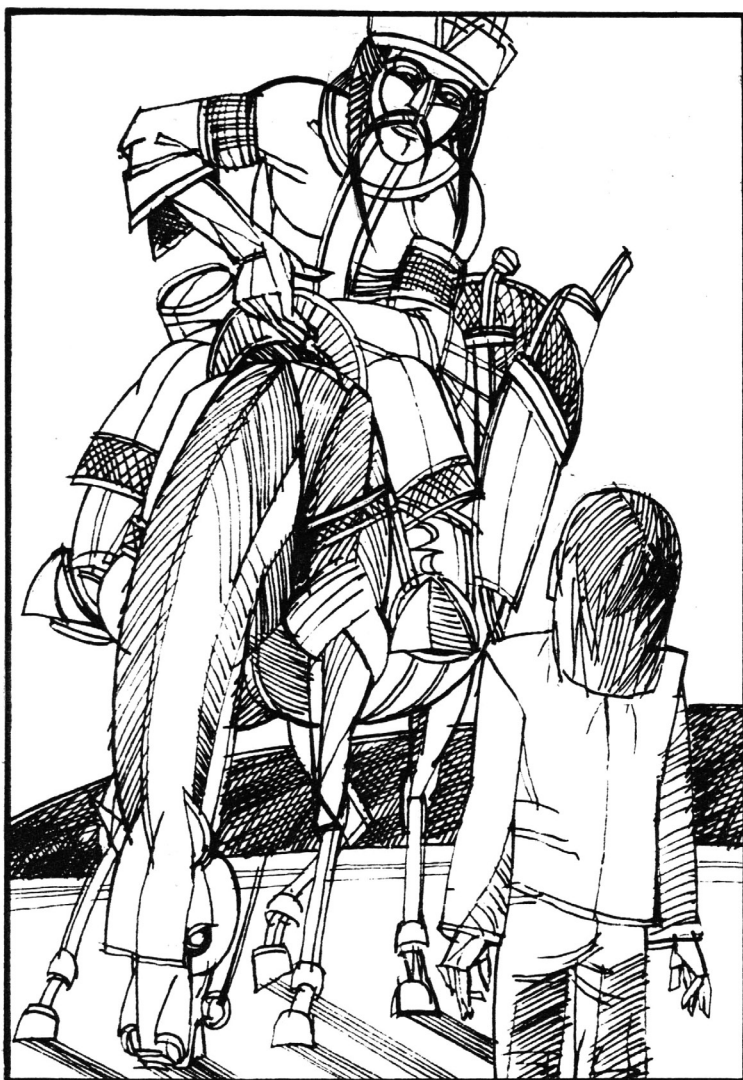
- más volt. / Hülye vagy, de én még hülyébb - ennyi az egész. / Jó volt Veled - de már nem akarok férjhez menni. Szeretném, ha itt lennél; nem a 'bot' miatt, másért. / Hülyeség minden. Délelőtt még csak azt tudtam, hogy szeretlek, most már azt is tudom, hogy hülye, gyáva, idétlen vagyok - a többi jelző Nálad van. / Nő vagyok. Nő, mint a többi; nem vagyok jobb, de rosszabb sem... Vagy mégis? / Emberibb ember leszek, Mihály! / Szia és köszöni mindent: Kati." Kár volt ezért a búcsúért. Ilyenért. (Persze sokkal szebb másképpen sem nagyon lehetett volna. Mert a szakítás...) (Mindig fájdalmas.) (Egyiknek; másiknak.)

Szerelmes a húgom. Kurtucz Erzsébet, Kurtucz Borbála, Sarusi Borbála, Kis Sarusi Borbála... után most épp Fekete Borbálának adja ki magát a húgom. (Rossz példát mutattál a húgodnak - kapom meg időnként a feleségmentől.) „Hétfőn találkoztam Katival, alig ismertem meg. Sajnos, elég nagy marha vagyok, de szerelmes vagyok Sz.-ba. Tudom, hogy előbb-utóbb át fog verni, de majd megpróbálom megelőzni, ha majd látom, hogy tesz rám.” Feri honvéd otthon volt, mindent fölforgatott, megitta apánk likőrjét, jó nagy veszekedés.

Húgom, a Blahánéba. Galamb híján a hírháziakkal. (Hangház: rádió. Hírház: posta.) (A temetők meg üresek.) „Mire a levelet megkapod, gondolom, a pénz már a zsebedben lesz. Ne idegeskedj, nem én kértem mostohánkat, egy szóval se mondtam, hogy küldjön. Kinn hagytam a leveledet, és elolvasta. Azt mondta, hogy majd ő is küld neked egy 100-ast. Mondjam neki, hogy ne próbáljon küldeni? Hadd küldje, ha olyan sok van neki.” Évről évre egy fillér nélkül kezdtem az új főiskolai tanévet. Kölcsönkérhettem a húgomtól, mire föl küldhetett egy százast a mostohaanyám is. Nagyon jól jöhetett! „A suliból kis híján kirúgtak. Unom az egész bulit. Azzal vigasztalom magam, hogy 1 hónapot csak kibírok még valahogy. Aztán éjjel-nappal a strandon leszek. / Képzeld, oroszból megszületett az első egyesén felüli jegyem. Röpdogát írtunk, és az egész szöveget kimásoltam a füzetből. Nem tudom, hogy hányas lesz, de a tanár is marhára csodálkozott, hogy egyáltalán írtam órán... Magyarból feleltem 4-esre, ha ötösre feleltem volna, akkor 5-re állnék... / Különben már nem érdekes Sz. Teljesen kiábrándultam belőle. Meg aztán olyan hülye, nem érzem jól magam vele, pl. nincs közös témánk. Ez borzasztóan idegesítő, amikor csak ülünk egymás mellett, és hallgatunk, mint a kukák. / Különben is, már másba vagyok szerelmes. Sajnos, úgy érzem, hogy ebbe se leszek sokáig.” (Ebben egymásra ütöttünk - másban alig. Én is képes voltam - akárcsak a barátaim! - naponta másba szerelmes lenni.) „Ma láttam Mátét itthon. Palinak annak a lánynak a címe: Mária. Garai u. nem tudom, hány szám. / Millió puszi, húgod: Borbála.”

Ari néném biztat. „Leveled megkaptuk, mi aránylag jól vagyunk, csak én nem, mert szombaton garambolom volt, de már nagyjából túl vagyok rajta, nem tört el semmi csontom, ami a fontos. / Itt küldöm az igazolást, mellékesen ajánlom, hogy tanuljál, légy szíves. / Hogy vagy? Jó, kellemes az idő, lehet napoz-

ni, de azért tanulni is muszáj. / Jancsi is hazajött a gyógyfürdőből, mondja, hogy nagyon vacak volt, rossz volt a kaja. / ...millió pusztit küldök: Aranka / (Légy jó! Tanuljál!)” Valami igazolás mindig kellett, ha csavargásra adtam a fejem. (A főiskolán így is csóválták a fejüket.) Jancsi, a férje alig állt a lábán. Az egyik főorvos mégis szimulánsnak vette. Nagy pártemberként teljesítenie kellett a normát (hányan kaphatnak rokkantsági nyugdíjat, hányan nem). „Alkoholos a lélegzete!”, és kirúgta. Pedig csak a végét járta, a betegségtől volt bűzös a lehelete.

Nagy András: Kun László (tusráaj, 1975)